

ВЪЗРАЖДАНЕ НА ЕДНА ТРАДИЦИЯ A REVIVAL OF A TRADITION

Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis, vol. 35 // Филологически проучвания на Великотърновския университет. Т. 35. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2016. ISSN: 2534-918X

Изданието *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis* е продължение на поредицата *Трудове на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“* (сериите „Езикознание“ и „Литературознание“) и започва с том 35, който представлява юбилеен сборник, посветен на 70-годишнината на видния езиковед медиевист проф. д.ф.н. Иван Харалампиев. Сборникът съдържа статии в областта на историята на българския език, старобългарската литература, диалектологията и социолингвистиката.

Въвеждащата студия „Проф. Иван Харалампиев и миналото, настоящето и бъдещето на българския език“ от Д. Кенанов ни представя личността на юбиляря с ключови моменти от жизнения му път и откроява неговите научни интереси и постижения.

В проучването на Михаил Виденов „Мезолектът в светлината на вълновата теория“ една концепция от областта на физиката се използва при осветляване на езиковото явление мезолект. Понятието *дифракция*, свързано с вълновата теория на светлината, с което се назовават промените с вълната, когато тя срещне някакво препятствие, се пренася в полето на лингвистиката. Появата на мезолекта се разглежда като следствие от дифракцията на лингвотока. Диалектният код среща преодолимо препятствие и се променя, като заема елементи от книжовния код. Явлението се илюстрира с примери от трънския диалект.

Изследването на Д. Иванова е част от поредицата нейни разработки върху Дамаскин № 119 (137) от Народната библиотека „Иван Вазов“, наричан още „Сливенски дамаскин“. Тази работа се фокусира върху лингвистичните особености на ръкописа в контекста на разпространяваната през XVII век дамаскинска книжнина. Техният анализ включва фонетичното, морфологичното и синтактичното равнище на езика. Специално в областта на морфологията и синтаксиса се изтъква преобладаването на новобългарските езикови черти. Авторката посочва, че по своите езикови особености паметникът стои близо до дамаскинските от трета група (по класификацията на Дьомина) и към книжовен център, характерен с употребата на показателно наречие *тогива* (по Велчева).

На значението на регистрирания в Житието на св. Дометий от Супрасълския сборник композитум *пѣтьоуѣтроина* е посветена статията на Е. Мирчева. Лексемата се среща единствено в този паметник и значението ѝ не е много ясно. В процеса на работата по разкриване на семантиката на думата се използват лингвистичен и културно-исторически подход. Авторката достига до извода, че лексемата представлява гръцко-българско хибридно образувание и значението „път, пътешествие“, с което тя фигурира в някои лексикографски справочници, не е коректно. С нея всъщност се назовава конкретна реалия – специално изграден римски път.

Суперлативите с формант *наи-*, които се откриват в *Шестоднева* на Йоан Екзарх, са обект на проучването на Т. Славова. Според авторката разгледаните примери, които са предшественици на съвременните аналитични суперлативи, преместват с няколко века напред процеса на образуване на форми за превъзходна степен с формант *наи-*, познат ни с примери от Троянската повест от XIV в. Тя посочва, че случаите от *Шестоднева* на Йоан Екзарх заедно с единствения пример, регистриран в

Супрасълския сборник, показват, че процесът на обособяване на форманта *иан-* като специализирано средство за изразяване на суперлативност при прилагателните имена е бил в ход за североизточните български земи още в началото на X в., откогато датира преводът на *Шестоднева*. Наличието на примери без гръцки съответствия показва, че това е особеност, присъща на разговорния език и нямаша връзка с гръцкия първоизточник.

Статията на М. Цибранска разглежда проблемите на деминутивността като лексико-семантична и словообразователна категория в диахронен план, като за пример се използва образуването на една рядка лексема – *гоульньць* 'тонзура, подстригана част от главата на духовници. Лексемата е тълкува във връзка с процеса на транспозицията, при който обикновена лексема от разговорния език се превръща в специализирана лексема с терминологично значение. Като проследява семантичната трансформация на апелатива *гоульно* 'харман, овършана нива в *гоульньць* 'тонзура авторката отхвърля тезата за моравски или руски произход на християнския термин и подчертава общославянския му характер като проява на метафоризацията и народната етимология в търсене на специфичните славянски названия за важни термини от християнската култура.

На производните съществителни имена от ср. р. за означаване на място, образувани със суфикс *иць*, които се съдържат в 12-томното издание на Търновската редакция на Стишния пролог, е посветено изследването на М. Спасова. Наблюденията на авторката показват засилване на словообразователната активност на суфикса през XIV век в сравнение със старобългарския период. Показател за това е по-големият брой *nomina loci* на *иць* в Стишния пролог в сравнение с паметниците от старобългарския канон, а също така и фактът, че повече от половината регистрирани в Стишния пролог *nomina loci* на *-иць* липсват в класическите старобългарски паметници. Съхраняването на по-голямата част от регистрираните в Стишния пролог *nomina loci* на *-иць* в съвременния български език се разглежда като доказателство за единството на българския език на лексикално равнище както по отношение на лексикалната семантика, така и по отношение на словообразуването.

В „Полисемия при терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на „De fide orthodoxa” Т. Илиева се спира на проблема за многозначността на думите със специална употреба в старобългарския език върху лексикален материал от Йоан-Екзарховия превод на „Точното изложение на правата вяра” на Йоан Дамаскин. Авторката анализира различните механизми на пораждање на полисемията (промяна на обема на понятието, абстракция и пренос), коментира основните видове полисемия при специалната богословска лексика в съчинението – понятийна и функционална; спира се на дефективността на граматичната парадигма на алосемите.

В кратките наблюдения на Д. Кенанов под надслов „Старобългарския книжовник и словото” се демонстрира филологическата прецизност и отговорно отношение на старобългарските книжовници към природата и смисъла на думите, на изреченията в Свещеното писание на Стария и Новия завет, на точното им възприемане и тълкуване, за да се предаде духовното послание на християнската култура и да се различат еретическите деформации и другите плодове на постоянната духовна война, водена срещу християнството.

Проучването на И. Пожгаи има за цел да разгледа употребата на релативните причастия в „Слово за закона и благодатта” на киевския митрополит Иларион по преписа на първата му редакция в ръкопис Син. № 591 на ГИМ от втората половина на XV в. Анализът се осъществява съобразно функцията, с която се употребяват релативните причастия – атрибутивна, апозитивна или предикативна. Сред причастията, употребени в апозитивна функция, се отделят тези, които могат да се смятат за второстепенни сказуеми. Разглежда се използването на причастията и във функции извън споменатите, както и възможните им замени с други синтактични конструкции.

В „Зографският Богоявленски чин от XIII – XIV век“ Хр. Тончева предоставя данни за препис на текста по ръкопис, съхраняван в Зографския манастир, който е много близък до старобългарския Богоявленски чин от X–XI век, представен в Синайския евхологий. Текстът на Зографския Богоявленски чин се публикува в тази работа за първи път, разглеждат се и лексикалните и текстологични дублети в съпоставка със Синайския евхологий.

Проучването на В. Хънтов е насочено към някои параметри и особености на функционирането на прабългаризмите *хоругвь*, *капище*, *ковчег*, *кумир*, *сан* в съвременния руски книжовен език. Тези думи са част от съвременната руска религиозна терминология. Авторът посочва, че прабългарските

заемки в руския книжовен език се разглеждат обикновено в диахронен план, докато той се съсредоточава върху функционирането им в синхронен план. Наблюденията показват, че в съвременния руски книжовен език разглежданите лексеми са многозначни и представляват изходни думи в словообразователни гнезда.

На морфологичните и синтактични особености на говора на източнородопското село Дарец се спира Ив. Г. Илиев. Селото е било единственото българско християнско село между Кърджали и Крумовград, но сега се намира на дъното на язовир *Студен кладенец*. Наблюденията върху морфологичните и синтактични черти на говора се основават на публикувани етнографски материали, събрани от М. Михайлова преди унищожаването му през 1957 г. Според автора разглеждането на тези две езикови равнища дава по-ясна представа за смесения характер на говора в сравнение с по-рано проучените фонетично и лексикално ниво.

А. Петрова изследва семантиката на думата *душа* като базисен теологичен и философски термин в *Шестоднева* на Йоан Екзарх. Тази дума изразява фундаментални понятия в сферата на християнските космогонични и антропологични идеи. Чрез нейната семантична структура и парадигматични и синтагматични отношения се установяват особеностите на концептуализацията на думата в старобългарски. Това е повод за разсъждения върху въпроса за семантиката на идиомите с компонент *душа* от различни периоди на формиране на лексикалната система.

Главна задача за К. Димитров е установяването на основните граматически и словообразователни характеристики на прилагателните имена в среднобългарския превод на словата против аномите от Йоан Златоуст в превод на Дионисий Дивни. Авторът си поставя за цел да се очертае спецификата на идиолекта на книжовника преводач по отношение на изследвания клас думи както в сравнение с класическите старобългарски паметници, така и на фона на синхронната книжовна продукция от XIV в., за да се открие ролята му в книжовноезиковите процеси в периода X–XIV в. Съпоставката показва близост между езиковите средства, използвани от Дионисий Дивни, и други представители на Търновската книжовна школа от XIV в., а също и с други текстове от XIV в., възникнали в някои от най-авторитетните преводачески школи на Балканите в Късното средновековие.

В работата на Н. Гавазова е представен текстът и новобългарски превод на „Беседа за поста и сълзите, и за честните икони“ от Григорий Цамблак. Новобългарският превод е придружен от обяснителни бележки, за да се покаже по-лесно и достъпно за съвременния читател богатството на художественения свят и уникалният талант на даровития български теолог и филолог.

Обектът на изследователски интерес за П. Карамфилова са словообразователните и семантични особености на производните съществителни имена за лица, образувани с наставки *-ъникъ/-юникъ*, регистрирани в превода на антиюдейските слова на Йоан Златоуст. За да се открие мястото на съответната лексема в речниковия фонд на българския език в диахронен план, се разглежда употребата ѝ в множество старобългарски и среднобългарски паметници.

Изследването на Т. Г. Илиева е посветено на редките думи в среднобългарския превод на съчинението на Йоан Златоуст „За серафимите“. Анализиранияте лексеми са вторият по обем лексикален пласт в този ръкопис и представляват специфичен параметър за идиолекта на неговия преводач Дионисий Дивни. Редките думи са сравнени с повече от 60 старобългарски и среднобългарски текстове, произхождащи от XII–XVIII век. Разглеждат се проблеми, свързани със семантиката, словообразователната и морфематичната структура, разпространението на тези лексеми в съвременния български език.

В. Петров се спира на „Един случай на пълен инфинитив в българския език“. Известно е, че замяната на инфинитива с подчинителна *да-конструкция* отрежда специално място на българския език сред останалите славянски езици и се разглежда като един от балканизмите в него. Авторът отбелязва, че в съвременния български език са съхранени форми на съкратен инфинитив, а в някои архаични диалекти и днес могат да бъдат засвидетелствани случаи на пълен инфинитив. Представени са такива примери от говора на с. Узунджово, Хасковско.

Ж. Колева-Златева изследва проблема за примитивността като характеристика на звукоизобразителната лексика. Авторката се позовава на ортогенетичния принцип, формулиран от Хайнц Вернер, който гласи, че „развитието, където и да се извършва, предполага изменение от състояние с относителна глобалност и липса на диференциация в състояние на нарастваща диференциация, изграждане на

взаимовръзки и интеграция в йерархични структури“. Съгласно този принцип едно явление може да бъде определено като когнитивно по-примитивно, ако в развитието си то е по-близо до полюса с липса на диференциация. Изследването показва, че липсата на диференциация е част от спецификата на звукоизобразителните названия като иконични, фонетично мотивирани знаци във всичките техни свойства – прагматични, семантични, фонетични, граматични. От тази гледна точка звукоизобразителността може да се дефинира като примитивно и древно езиково явление.

Том 35 на *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, който обединява изследванията, посветени на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Иван Харалампиев, отразява постиженията на учените в няколко изследователски полета и поставя едно ново начало в медиевистиката ни.

*Петя Карамфилова*¹

¹ **Петя Карамфилова** (Petya Karamfilova) – д-р, в катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, p.karamfilova@uni-vt.bg